

Piętka, Jan

"Saint Louis roi d'une France féodale, soutien de la Terre sainte", Jean Richard, Paris 1983 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 77/2, 419-421

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Michał Rabinowicz, *Życie codzienne w ruskim i rosyjskim mieście feudalnym*, przełożył Witold Dłuski, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1985, s. 352.

Pomysł wydania w znakomitej serii PIW-owskiej pracy świetnego uczonego radzieckiego starszego pokolenia, archeologa z wykształcenia i etnografa z zamiłowania, był ze wszech miar udany. Zadaniu sprostał także tłumacz, który wykonał pracę niełatwą. Tylko wydawnictwo nie potrafiło zapewnić względnej choćby jakości ilustracji barwnych, co staje się powoli notoryczną cechą naszych książek. Polski miłośnik historii otrzymał bardzo pożyteczną lekturę z zakresu dziejów Rosji „od kuchni”, co stanowi o podwójnym sukcesie wydawniczym, bowiem historia Rcsji cieszy się u nas zainteresowaniem niewspółmiernie większym niż świadczy o tym liczba publikacji na ten temat. Książka w wersji oryginalnej („Oczierki etnografii ruskogo feodalnego goroda”) ukazała się w ZSRR w 1978 r. (w nakładzie jeszcze niższym niż polskie tłumaczenie). Stanowi chyba idealny wzór książki popularnonaukowej, napisanej (i przetłumaczonej) żywo, ciekawie i zao-
patrzona w dość rozbudowany aparat przypisów. Autor zawarł poruszoną problematykę w kilkudziesięciu szkicach, „z których każdy jest poświęcony pewnej dziedzinie etnografii rosyjskiego miasta”. Czytelnik znajdzie tutaj prawie to wszystko w zakresie życia codziennego mieszkańców miast ruskich i rosyjskich na przestrzeni od IX do XIX wieku (według radzieckiej interpretacji trwania feudalizmu w Rcsji), co udało się zebrać na ten temat dzięki dotychczasowym osiągnięciom uczonych rosyjskich i radzieckich oraz własnym badaniom autora. Materiał, który prezentuje książka obejmuje w zasadzie tylko obszar Rosji europejskiej. Do autora można mieć chyba pretensję o to, że może zbyt obszernie potraktował niektóre zagadnienia (np. kwestię spraw dotyczących małżeństwa) zaniedbując inne (np. życie religijne). Zabrakło, a szkoda, rozdziału o ówczesnej „służbie zdrewia”, chociaż są na ten temat dane wystarczające do skreślenia również ciekawego rozdziału. Olbrzymi zakres chronologiczny pracy przy równoczesnym olbrzymim zasięgu terytorialnym przedstawianych zagadnień musiał z konieczności zubożyć jej warstwę informacyjną. Chciałoby się w przyszłości przeczytać książkę o życiu codziennym np. Moskwy w XVI i XVII wieku. Byłaby to lektura z całą pewnością pasjonująca. Na razie trzeba zadowolić się omówioną, bardzo dobrą, ale i ogólną książką.

K. S.

Jean Richard, *Saint Louis roi d'une France féodale, soutien de la Terre sainte*, Fayard, Paris 1983, s. 638, ilustr., mapy, tab. genealogiczne.

Praca poświęcona Ludwikowi IX Świętemu, królowi Francji w l. 1226—1270, ukazała się w serii biografii wybitnych postaci historycznych, przeważnie władców tego kraju. Autor, profesor uniwersytetu w Dijon, wybitny znawca Wschodu łacińskiego i feudalizmu francuskiego, nazywa swą pracę esejem.

Praca nie ma przypisów. Ograniczony aparat naukowy skupiony jest w aneksie, który zawiera zestaw wydawnictw źródłowych, ułożony według zagadnień poruszonych w książce. W bibliografii autor podał głównie literaturę francuskojęzyczną, zamieścił jednak także najważniejsze prace angielskie, amerykańskie i niemieckie. W aneksie zamieszczono też chronologię wydarzeń od 1200 r. tj. daty ślubu rodziców św. Ludwika, Ludwika VIII i Blanki Kastylijskiej. Do tego czasu, a nawet jeszcze wcześniej, cofa się Richard wyjaśniając genezę oma-

wianych zjawisk. Chronologia sięga 1297 r. tj. roku kanonizacji króla. Cztery mapki obrazują działalność Ludwika IX na różnych polach, a po nich znajdujemy tablice genealogiczne Kapetyngów, Plantagenetów i kilku rodzin możnowładczych. Praca opatrzona jest też indeksem nazw geograficznych i osobowych, oraz ilustracjami przedstawiającymi zabytki z owego czasu. Postać św. Ludwika ujęta została szeroko na tle epoki. J. Richard twierdzi, że czas syntezy wieku Ludwika IX jeszcze nie nadszedł, wydaje się jednak, że można jego pracę uważać za krok w tym kierunku.

Część I przedstawia sytuację we Francji po śmierci Ludwika VIII, regencję Blanki Kastylijskiej, sytuację domeny królewskiej — początkowo niewielkiej, z czasem umiejętnie powiększanej — problemy przed jakimi stanął król, szczególnie sprawę walk wewnętrznych i koalicji między najznacześniejszymi baronami świeckimi i duchownymi. Pojawia się też sprawa walki Kapetyngów z Plantagenetami o posiadłości na kontynencie, przewijająca się i dalej. Mamy także obraz życia osobistego i rodzinnego króla, od jego dzieciństwa do małżeństwa z Małgorzatą, córką hr. Prowansji.

Część II omawia udział Ludwika IX w siódmej krucjacie. Interesująco przedstawiono wysiłek organizacyjny, finansowy i dyplomatyczny włożony w przygotowanie wyprawy, niewspółmierny do jej wyników, tj. klęski militarnej i dostania się króla do niewoli. Mimo to autor nie ocenia krucjaty negatywnie. Ocena, dotycząca głównie osoby króla, jest dość łagodna, z wysunięciem na plan pierwszy motywów osobistych. Dla Ludwika IX udział w niej według autora był czymś naturalnym, upragnionym i nie miał znamienia pokutniczego.

Tytuł części III „Największy król Zachodu” pochodzi z wypowiedzi chana tatarskiego o św. Ludwiku. Richard ukazuje reformowanie administracji, sądownictwa i ekonomii, stosunki z Kościołem, oraz działalność dyplomatyczną króla, przeważnie jako mediatora. Ukazano wprowadzenie zasady zwierzchności sądowej władcy nad poddanymi, z respektowaniem feudalnych praw baronów i wszystkich którzy jakiegokolwiek prawa posiadali. Omówiono też sprawę upowszechniania urzędów seneszałów i baillifów podległych królowi i — przynajmniej teoretycznie — niezależnych od lokalnych baronów, jako urzędników w imieniu władcy. Ukazano różnice w nazewnictwie i w kompetencjach tych urzędów na Północy i Południu, oraz pojawienie się urzędu inspektorów królewskich. Egzekwowanie praw monarszych wobec duchowieństwa napotykało często na opory, np. przy wyborze biskupów i skłoniło króla do zwrócenia się w stronę zakonów. Mimo nieprzeciętnej pobożności, stosunki Ludwika z papieżem układały się różnie. Przykładem jest zachowanie neutralności w sporze papieża z cesarstwem i zrezygnowanie z uchylecia się od zdecydowanego poparcia Grzegorza IX, a później Innocentego IV.

Część III poświęcona jest także omówieniu reformy monetarnej, polegającej przede wszystkim na rewindykacji prawa bicia pieniądza jako regale królewskiego i wprowadzeniu nowych monet. W związku z reformą sądownictwa, utrwalającą prerogatywy króla jako najwyższego sędziego, autor zwraca uwagę na powstanie i rolę Parlamentu. Pozytywnie ocenia też pokojową politykę Ludwika IX wobec sąsiadów i jego zdolności mediacyjne, m.in. w konflikcie Anglii z Aragonią, czy w rozstrzygnięciu sporu króla Anglii Henryka III ze swymi baronami. Szło tu może nie tyle o zdolności, co o prestiż Ludwika, zbudowany na umiejętności zreformowania i umocnienia królestwa i na udziale w krucjacie. Ostatni rozdział omawia życie osobiste i rodzinne króla, daje sugestywny obraz jego dewocji, jej wpływ na rodzinę i otoczenie. Ludwik IX przedstawiony tu jest jako człowiek dążący do ideału życia chrześcijańskiego, nie zapominający jednak kim jest. Asceza, skromność życia codziennego, udział w obrzędach religijnych,

gromadzenie relikwii, bliskość duchownych, nie przeszkadzały Ludwikowi Świętemu występować przeciw uzurpacji praw królewskich przez dostojników kościelnych, a także występować w określonych okolicznościach z przepychem właściwym majestatowi władcy.

Część IV omawia okres przed ósmą wyprawą krzyżową i samą krucjatę. Przedstawiono tu sprawę objęcia przez brata królewskiego Karola Andegawenckiego królestwa Sycylii i konsekwencje tego dla wyprawy. Dokładnie omówiono sprawę niedoszedłego aliansu mongolsko-chrześcijańskiego. Autor unika wyraźnie oceny przyczyn niepowodzenia projektowanego przymierza, zasłaniając się niekompletnością źródeł. Za klęskę wyprawy i śmierć króla, J. Richard obwinia doradców Ludwika IX, wskazuje jednak i na przyczyny obiektywne. Śmierć króla pod Tunisem i dzieje jego procesu kanonizacyjnego zamykają omawianą książkę. Autor wskazuje, że okres 27 lat, które upłynęły między śmiercią a kanonizacją Ludwika IX, mogłyby być krótszy, gdyby nie zgony kilku papieży wszczynających proces kanonizacyjny. Dowodzi to uznanej już za życia, a tym bardziej po śmierci na krucjacie, świętości króla, przy którego trumnie, jeszcze przed pochowaniem jej w Saint-Denis, miały zdarzać się cuda. Brak jednak wzmianki o staraniach następców Ludwika IX o jego kanonizację.

Tak przedstawiony Ludwik IX Święty jawi się zgodnie z tradycją jako ideał władcy średniowiecznego, który zręczność polityczną w dziedzinie stosunków wewnętrznych i zewnętrznych, potrafił godzić z umiejętnościami sprawnego administratora i reformatora królestwa, a udział w krucjatach i ponadprzeciętna religijność w połączeniu z zasadą przestrzegania praw własnych i cudzych, dopełnia tego obrazu. Bogactwo faktów i potoczysty tok narracji sprawiają, że książka J. Richarda może liczyć na szeroki krąg czytelników.

J. P.

Mente et Litteris. O kulturze i społeczeństwie wieków średnich, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, seria Historia nr 117, Poznań 1984, s. 376, ilustr.

Książka zawiera 36 prac zadedykowanych prof. Brygidzie Kürbis z okazji — jak można się domyślać — 30-lecia pracy naukowej. Tom otworzył Gerard Labuda, który szkicując portret uczonej przedstawił kierunki jej zainteresowań i twórczości. Załączona bibliografia zestawiona przez Danutę Zydorek objęła za lata 1952—1983 266 pozycji. Jako pierwszy z autorów Jerzy Topolski podjął refleksję nad charakterystycznymi dla narracji rocznikarskiej i kronikarskiej sposobami przedstawiania wydarzeń. Z kolei Benon Miśkiewicz charakteryzując źródła historyka wojskowego położył akcent na „te wytwory pracy ludzkiej, które służyły bezpośrednio wojsku i wojnie” (s. 50). Alicja Karłowska-Kamzowa w oparciu o osiągnięcia ikonograficznej metody badań nad sztuką przedstawiła sugestie co do klasyfikacji źródeł wyobrażeniowych (konkretnych postaci, wydarzeń, instytucji, procesu kształtowania się stanów) i sposobu odczytania w oparciu o nie faktów historycznych lub fragmentów procesu dziejowego. Jerzy Strzelczyk ukazał fragment dziejów misji iroszkockich analizując pasje św. Kiliana. Ich realia poddał weryfikacji kreśląc polityczne tło działalności świętego w nadmeńskiej Frankonii. Początki kultu związały się z funkcją legitymowania władztwa Karolingów nad tym obszarem. Do sporów o początek narodu niemieckiego nawiązał nieodżałowanej pamięci Benedykt Zientara, który stojąc na stanowisku dłuższego procesu krystalizacji wyznaczonego latami 843—1106, przełomowe znaczenie przyznał panowaniu Ottona III, którego uniwersalistyczna po-